

## Vokiečių ordino Dubysos pilis\*

Vytenis Almonaitis

Vytauto Didžiojo universitetas

1404 m. Racionžo sutartimi išgavęs iš Lietuvos ir Lenkijos valdovų juridines teises į Žemaitiją, realesnę valdžią krašte Vokiečių ordinas įgijo tik su Lietuvos kariuomenės pagalba ir tik 1406 m. pradžioje. Tačiau ir vėliau kraštas buvo valdomas tik jėga, įkaitų pagrindu. Siekdami geriau išsitvirtinti ir labiau palenkti žemaičius, kryžiuočiai ėmėsi naujų pilių statybos. Dar 1405 m. vasarą prie Josvainių, dabartiniame Jasnagurkos kaime, buvo pastatytas Kionigsburgas<sup>1</sup>. Ši per aštuonias dienas suręsta pilaitė Ordino poreikių nepatenkino, todėl labai greitai imtasi statyti dar vieną, daug didesnę ir galingesnę tvirtovę – Dubysą. Dar nebaigta statyti ši pilis tapo Ordino paskirto Žemaitijos vaito Mykolo Kūchmeisterio rezidencija, savotiška Žemaitijos sostine. Būtent iš jos maždaug tris metus buvo koordinuojamas visos vakarų Lietuvos valdymas. Atrodytų, jau vien dėl šios priežasties Dubysos pilies pastatymo, gyvavimo ir žlugimo istorija turėjo susilaukti ypatingo tyrinėtojų dėmesio.

Lietuvių istorikai apie Dubysą daugiausia rašė tik bendrame 1406–1409 m. įvykių fone<sup>2</sup>. Tiesa, dar prieškarui pradėtoje leisti „Lietuviškojoje enciklopedijoje“ buvo išspausdintas nedidelis, tačiau atskiras Zenono Ivinskio parengtas straipsnelis „Dubysos pilis“<sup>3</sup>. Vėliau tas pats tekstas buvo įdėtas į Bostone leistą „Lietuvių enciklopediją“ ir į Z. Ivinskio rinktinius raštus<sup>4</sup>.

Didesnio dėmesio Dubysos pilies problematikai neskyrė ir vokiečių istorikai. Pavyzdžiui, J. Voigtas, R. Krumbholtzas apie ją rašė tik bendrame Žemaičių–Vokiečių ordino santykių kontekste<sup>5</sup>. Iš kitų darbų išsiskiria W. Nöbelio knyga apie didįjį magistrą Mykolą Kūchmeisterį, kurioje pilis apibūdinama kaip vokiečių administracijos centras<sup>6</sup>.

Vis dėlto apibendrinant galima drąsiai teigti, kad Dubysos pilies istorinius tyrimus galima apibūdinti tik kaip pradėtus. Iki šiol aiškiai neatsakyta net į svarbiausius klausimus – kada pilis buvo pastatyta ir kur ji stovėjo. Todėl šio straipsnio tikslas – apibendrinti šaltiniuose esančius duomenis apie Dubysos tvirtovę, nustatyti jos pastatymo laiką ir galimą vietą, aptarti pilies statybą ir aprūpinimą, ištirti jos žlugimo aplinkybes.

### Pilies vardas rašytiniuose šaltiniuose

Dubysos pilis buvo Lietuvoje, tačiau ją statė Vokiečių ordinas XV a. pradžioje, jau turėjęs solidžią kanceliariją

\*Straipsnis aprobuotas serijos „Lietuvos valsčiai“ Mokslo darbų komisijos. Leidyklai įteiktas 2002 09 23.

<sup>1</sup>Almonaitis V. *Žemaitijos politinė padėtis 1380–1410 metais*, Kaunas, 1998, p. 143–157 (toliau – Almonaitis V. *Žemaitijos politinė padėtis*).

<sup>2</sup>Dundulis B. Žemaičių sukilimai prieš teutoniškuosius pavergėjus 1401 ir 1409 m., *Vilniaus Valskybinio V. Kapsuko v. universiteto IFF Mokslo darbai*, 1955, t. 6, p. 134, 140, 142; Dundulis B. *Lietuvių kova dėl Žemaitijos ir Užnemunės XV amžiuje*, Vilnius, 1960, p. 59; Jučas M. Telkiamos jėgos galutinai sunaikinti ordina (1380–1409), *Lietuvių karas su kryžiuočiais*, red. J. Jurginis, Vilnius, 1964, p. 251, 254; Ivinskis Z. *Lietuvos istorija. Iki Vytauto Didžiojo mirties*, Vilnius, 1991, p. 332; Ivinskis Z. *Rinktiniai raštai*, Roma, 1989, t. 3, p. 326.

<sup>3</sup>*Lietuviškoji enciklopedija*, Kaunas, 1939, t. 7, stulp. 93–94.

<sup>4</sup>*Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1955, t. 5, p. 215; Ivinskis Z. *Rinktiniai raštai*, Roma, 1989, t. 3, p. 57.

<sup>5</sup>Voigt J. *Geschichte Preussens*, Königsberg, 1834, t. 6, p. 355–357; 1836, t. 7, p. 37, 52; Krumbholtz R. *Samaiten und der Deutsche Orden bis zum Frieden am Melno-See*, Königsberg, 1890, p. 158, 169, 171.

<sup>6</sup>Nöbel W. *Michael Kuchmeister Hochmeister des Deutschen Ordens 1414–1422*, Bad Godesberg, 1969, p. 23–30 (toliau – Nöbel W.).

ir senas raštvedybos tradicijas. Ši aplinkybė lėmė, kad pilis minima sąlygiškai dideliame skaičiuje šaltinių. Ypač dažnai jos vardas sutinkamas vadinamojoje Marienburgo išdininko knygoje, kurioje kone kasdien buvo fiksuojamos Ordino išlaidos įvairiausiems tikslams<sup>7</sup>. Pilis taip pat minima Ordino pareigūnų korespondencijoje, J. Posilgiečio kronikoje, Benedikto Makros protokoluose, ir dar viename XV a. pradžios tekste<sup>8</sup>.

Beveik visi šie šaltiniai rašyti vadinamąja „Mittelhochdeutsch“ kalba. Pilis juose vadinama *Thobis, Thobys, Thobes, Thobese, Thabis, Tobies, Thobesz, Thobycz, Dobyse, Dobissa*. Akivaizdu, kad vardas atsirado germanizavus lietuvišką hidronimą Dubysa. Atrodytų, nebėra čia ko ir pridurti, tačiau, skaitant kai kuriuos tekstus, gali susidaryti išpūdis, kad pilis turėjo ir antrąjį vardą – Friedeburgas.

M. Jučas knygoje „Lietuvių karas su kryžiuočiais“ rašė, kad antrojo sukilimo metu „žemaičiai apsupo Dubysos ir Fredeburgo pilį, pastatytą 1407 m. (Fredeburgas buvo Ordino valdžios centras Žemaitijoje, jame gyveno ir fochtas Mykolas Kuchmeisteris)“<sup>9</sup>. Knygoje „Žalgirio mūšis“ tas pats autorius, iš dalies prieštaraudamas pats sau, jau teigė kitaip: „žemaičiai apsupo Fredeburgo pilį prie Dubysos, pastatytą 1407 m.“; „kryžiuočių pilys – Friedeburgas (prie Dubysos), Skirsnemunė, Kionigsbergas (Pernaravos apylinkėse prie Nevėžio) – buvo sunaikintos. Kryžiuočiams liko tik Klaipėdos pilis“<sup>10</sup>.

Toks pat požiūris žodis į žodį pakartotas M. Jučo monografijos „Žalgirio mūšis“ pirmajame ir antrajame pataisytame leidime<sup>11</sup>.

Iš cituoto teksto galima suprasti, kad, autoriaus nuomone, egzistavo tik viena Friedeburgo pilis, stovėjusi prie Dubysos. Tačiau tokį teiginį neigia daugelis istorijos šaltinių. Ko gero, aiškiausiai, aprašydamas 1407 m. įvykius, čia yra pasakęs kronikininkas J. Posilgietis: „... šią vasarą buvo statoma [...] pilis Žemaitijoje, Friedeburgu vadinama. Taip pat buvo prieš vienerius metus pastatyta pilis Dubysa“<sup>12</sup>. Kalbėdamas apie 1409 m. sukilimą J. Posilgietis nurodo, kad Friedeburgą užėmė žemaičiai, o iš Dubysos kryžiuočiai pasitraukė patys<sup>13</sup>. Į Žemaitiją siųstų siuntinių sąskaitose Friedeburgas ir Dubysa minimi kaip du atskiri adresatai. Pavyzdžiui, 1409 m. Velykų proga buvo nupirktos 8 statinės silkių. Šešios iš jų pasiųstos į Dubysą, o dvi – į Friedeburgą<sup>14</sup>. Panašių paneigiančių M. Jučo nuostatą įrodymų būtų galima surasti ir daugiau, tačiau ir taip aišku,

<sup>7</sup>Hrsg. von E. Joachim. *Das Marienburger Tresslerbuch der Jahre 1399–1409*, Königsberg, 1896, p. 388, 397–398, 400, 403, 421, 435, 439, 440, 442–444, 447, 469–470, 479, 481, 497, 500, 503, 506–507, 510–511, 513, 532, 548–550, 553, 555, 557, 582 (toliau – MT).

<sup>8</sup>*Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae. 1376–1430*, ed. A. Prochaska, Cracoviae, 1882 (*Monumenta mediæ ævi historica*, t. 6), p. 118, 127, 129, 142–144, 148, 159–160, 165, 171, 174–175, 178–179, 181, 184, 188–191 (toliau – CEV); *Scriptores rerum Prussicarum*, hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Leipzig, 1863, t. 2, p. 709 (toliau – SRP, 2); *Scriptores rerum Prussicarum*, hrsg. von T. Hirsch, M. Töppen, E. Strehlke, Leipzig, 1866, t. 3, Johann von Posilge, p. 286, 291, 300, 303 (toliau – SRP, 3, Pos.); *Lites res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum (Spory i Sprawy pomiędzy polakami a zokonem krzyżackim)*. Ed. Z. Celichowski, Poznaniae, 1892, t. 2, p. 98 (toliau – Lites. II).

<sup>9</sup>Jučas M. Telkiamos jėgos galutinai sunaikinti ordina (1380–1409), *Lietuvių karas su kryžiuočiais*, red. J. Jurginis, Vilnius, 1964, p. 254; apie šio teiginio klaidingumą jau buvo rašyta: Almonaitis V. Žemaitijos politinė padėtis, p. 160, nuor. 400.

<sup>10</sup>Jučas M. *Žalgirio mūšis*, Vilnius, 1959, p. 22, 23.

<sup>11</sup>Jučas M. *Žalgirio mūšis*, Vilnius, 1990, p. 58, 59; Jučas M. *Žalgirio mūšis*, Vilnius, 1999, p. 142–143.

<sup>12</sup>SRP, 3, Pos, p. 291 („Item wordin gebuwet in desim zomir [...] eyn hus czu Samaythin Vredeborg genant. So wart vor eyn eyne jare hus gebuwet Dobyse“).

<sup>13</sup>SRP, 3, Pos, p. 303.

<sup>14</sup>MT, p. 532 („item 10 m. 8 scot vor 8 tonnen heringes, dy tonne vor 1 m. 7 scot; 6 tonnen qwomen of dy Thobese und 2 tonnen ken Fredeburg zu ostern“).

kad Dubysa ir Friedeburgas – du atskiri objektai, dvi vienu metu egzistavusios kryžiuočių pilys. Tiesa, jos labai dažnai minimos viename kontekste, todėl gali būti, jog stovėjo nepertoliausiai viena nuo kitos.

## Dubysos pilies vieta

Platesnė diskusija apie Dubysos pilies vietą istoriografijoje nevyko. Vis dėlto yra susiformavę bent du požiūriai šiuo klausimu. Pagal pirmąjį – tvirtovė stovėjo Dubysos ir Nemuno santakoje. Šią vietą nurodė jau A. Salys<sup>15</sup>. Dar tiksliau pilies vietą apibūdino B. Dundulis, rašęs, jog ji buvo „dešiniajame Dubysos žiočių krante“<sup>16</sup>. Pagaliau R. Batūra susiejo pilį su konkrečiu archeologijos paminklu, dešiniajame Dubysos krante ties žiotimis esančia ir vietinių Palocėliu vadinama piliaviete<sup>17</sup>.

Kitą požiūrį yra išsakęs istorikas Z. Ivinskis. Jau pirmojo leidimo „Lietuvių enciklopedijoje“ jis teigė, kad Dubysos pilies „reikia ieškoti labiau Veliuonos link“, nes „Žemaičių pasienio pilių aprašyme XV a. pasakyta, kad D. P. buvusi prie Nemuno deš. intako Armenos, už kurio aukščiau Dubysa įtekanti į Nemuną. Iš kito rašto matyti, kad D. P. buvo prie Dubysos žiočių ant kalvos priešais Veliuoną“, tad „ją reikėtų lokalizuoti Kalviuose“, t. y. apie 4 kilometrus į vakarus nuo Seredžiaus<sup>18</sup>. Toks pat požiūris buvo išsakytas ir JAV leistoje „Lietuvių enciklopedijoje“<sup>19</sup>. Kituose tekstuose šis istorikas yra pareiškęs lakoniškiau, bet iš principo laikėsi savo nuomonės, teigdamas, kad Dubysa buvo pastatyta „arti Nemuno dešiniojo intako Armenos“<sup>20</sup>.

Pastaruoju metu R. Batūra pripažino abiejų aukščiau minėtų hipotezių galimumą, taip pat iškėlė trečiąją versiją, kad tvirtovė galėjo stovėti į rytus nuo Belvederio esančiame aukštumos kyšulyje, kur yra „vėlyvas pylimas [...] su gynybinio grioviu ir galuose keturkampiais [...] sampilais“<sup>21</sup>. Istorikas, aišku, turėjo omenyje vadinamuosius Belvederio karinius įtvirtinimus<sup>22</sup>. Tačiau čia minimi „keturkampiai“ visiškai atkartoja bastioninių pilių ir lauko įtvirtinimų formas. Akivaizdu, kad tai maždaug XVII a. archeologijos paminklas<sup>23</sup>. Be to, kaip rodo tiksliai lokalizuotų Bajerburgo ir Georgenburgo pavyzdžiai, vokiečiai mėgo statyti pilis ne ant aukštų Nemuno krantų, o prie pat upės – savo pagrindinės susisiekimo arterijos<sup>24</sup>. Tai gi tenka grįžti prie labiau įtikimų aukščiau minėtų dviejų versijų.

Atidžiai išnagrinėjus Z. Ivinskio nuorodas, aiškėja, kad pirmiausia jis rėmėsi trumpučiu XV a. pradžios dokumentu „Grenzbuch vnd handlung derselben“, kuriame aprašyti dešinieji Nemuno intakai nuo Jūros iki Dubysos, taip pat tame ruože buvusios lietuvių gyvenvietės ir vokiečių pilys<sup>25</sup>. Verčiant tiksliai pažodžiui, čia pasakyta: „Taip pat

<sup>15</sup>Salys A. Die žemaitischen Mundarten. Teil I. Geschichte des žemaitischen Sprachgebiets, *Tauta ir žodis*, Kaunas, 1930, t. 6, p. 210.

<sup>16</sup>Dundulis B. Žemaičių sukilimai prieš teutoniškuosius pavergėjus 1401 ir 1409 m., *Vilniaus Valtinbio V. Kapsuko v. universiteto IFF Mokslo darbai*, 1955, t. 6, p. 134.

<sup>17</sup>Batūra R. Dubysos pilis, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, Vilnius, 1985, t. 1, p. 463.

<sup>18</sup>*Lietuviškoji enciklopedija*, Kaunas, 1939, t. 7, stulp. 93–94.

<sup>19</sup>*Lietuvių enciklopedija*, Boston, 1955, t. 5, p. 215; Ivinskis Z. *Rinktiniai raštai*, Roma, 1989, t. 3, p. 57.

<sup>20</sup>Ivinskis Z. *Lietuvos istorija. Iki Vytauto Didžiojo mirties*, Vilnius, 1991, p. 332; Ivinskis Z. *Rinktiniai raštai*, Roma, 1989, t. 3, p. 326.

<sup>21</sup>Batūra R. Veliuona – Lietuvos gynybinis skydas kare su Kryžiuočių ordinu (XIII a. pabaiga – XV a. pirmasis ketvirtis), *Veliuona*, Vilnius, 2001, p. 105.

<sup>22</sup>*Lietuvos TSR archeologijos atlasas*, Vilnius, 1975, t. 2, p. 192.

<sup>23</sup>Plačiau apie Belvederio gynybinius įtvirtinimus bei jų chronologiją rašoma I. Veliutės straipsnyje, kuris spausdinamas šioje monografijoje.

<sup>24</sup>*Ten pat*, p. 77, 179; Tautavičius A. Kryžiuočiai ties Veliuona, *Mokslas ir gyvenimas*, 1965, nr. 10, p. 29–31.

<sup>25</sup>SRP, 2, p. 709.

dar taip įteka upė į Nemuną, ji vadinasi Armena [ir yra] šioje pusėje Dubysos kaip pilis stovi. Taip pat ties (vndir) pilimi įteka Dubysa į Nemuną<sup>26</sup>. Daugiareikšmį žodelį *unter* galima išversti ir kitaip – *po*, *žemiau*, tačiau šiuo atveju nuo to esmė nesikeičia. Tariant kitais žodžiais, tekste pasakyta, kad, jei žvelgsime nuo Veliunos pusės, pirmiausia į Nemuną įteka Armena, po to stovi pilis, o ties ja į Nemuną įteka Dubysa. Taigi šiame šaltinyje nėra teiginio, kad Dubysos pilis buvo prie Armenos. Atvirkščiai – jis akivaizdžiai liudija pirmosios hipotezės naudai.

Antrasis šaltinis, kuriuo rėmėsi Z. Ivinskis, – arbitro Benedikto Makros protokolai, 1413 m. surašyti Kaune. Čia sakoma, kad Dubysos pilis buvo pastatyta prie Nemuno „*aukščiau minėtos Veliunos pilies srities*“<sup>27</sup>. Taigi aišku, kad ir šiuo atveju Z. Ivinskio hipotezė lieka be atramos.

Belieka grįžti prie pirmosios versijos. Pirmasis ją remiantis argumentas – pilies pavadinimas. Jis sako, kad pilis ieškotina bendravardės upės pakrantėse, nes vargu ar tvirtovei, pastatytai už keturių kilometrų nuo Dubysos, būtų suteiktas jos vardas. Tokį požiūrį, be aukščiau minėtų, patvirtina ir keli kiti rašytiniai šaltiniai. Taip Ordino pareigūnų rašte, rašytame po tinkamų pilių statybai vietų paieškos ekspedicijos, nurodoma, kad kaip tinkamiausia jie nužiūrėjo „*vietą piliai vietovėje, kur Dubysa ir Nemunas suteka*“<sup>28</sup>. Lenkų kronikininkas J. Długosz taip pat yra nurodęs, kad, užvaldę Žemaitiją, kryžiuočiai su Vytauto pagalba „*pastatė dvi pilis prie Nevėžio upės, o trečią prie Nemuno upės, kur Dubysa į Nemuną įteka*“<sup>29</sup>.

Rašytinių šaltinių duomenys visiškai atitinka situaciją vietovėje. Kaip jau buvo minėta, dešiniajame Dubysos krante, ties santaka su Nemunu, yra piliavietė, vadinama Palocėliu<sup>30</sup>. Jos formos nelabai primena tradicinius lietuviškus piliakalnius, tačiau yra labai panašios į Bajerburgo piliavietę prie Veliunos ir Georgenburgo piliavietę prie Jurbarko<sup>31</sup>. Visais trimis atvejais gynybinį kompleksą sudaro dvi kalvos, tarp kurių yra griova, tinkama vidiniam uostui įrengti.

Galutinį tašką Dubysos paieškų byloje galėtų padėti platesnio masto archeologiniai tyrinėjimai Seredžiaus piliavietėje. 2002 m. atlikti žvalgomieji kasinėjimai aiškesnio atsakymo nedavė, tačiau po storu XVI–XIX a. kultūriniu sluoksniu užfiksuotas juodos spalvos, pilnas degusių sluoksnelis. Archeologas L. Kvizikevičius jį datavo apytikriai XV a.<sup>32</sup>

Taigi, apibendrinus visus šiuos duomenis, galima teigti, kad labai didelė tikimybė, jog Vokiečių ordino Dubysos pilis stovėjo Dubysos ir Nemuno santakoje, Seredžiaus piliavietėje. Tiesa, čia tenka padaryti vieną išlygą. Kaip matysime žemiau, Dubysos pilis buvo statoma dviem etapais. Palocėlio piliavietė pirmiausia sieta su 1407 m. pastatyta „didžiąja“ Dubysos pilimi. Ar ir 1406 m. suręsta Dubysos pilaitė taip pat stovėjo toje pat vietoje – klausimas lieka atviras.

<sup>26</sup>Ten pat. („*It. dornoch so vellet eyn fliez in die Memel, das heysset Irmenov disseit der Dobize als das huws gelegen hat. It. vndir dem huuze vellet die Dobize in die Memmel*“). Už konsultacijas verčiant šį bei kitus viduriniąja vokiečių kalba parašytus šaltinius autorius dėkoja profesorui Edvardui Gudavičiui.

<sup>27</sup>*Lites*. II, s. 98 („... in ascensu dicti fluvii Memla supra aream dicti castris Welune“). Už konsultacijas verčiant šį tekstą autorius dėkoja gerb. Sigitui Lūžiu.

<sup>28</sup>CEV, nr. 351, p. 134 („*eine borgstat czu eime huse, in dem orte, als die Thobese und die Memel czu hufe komen*“).

<sup>29</sup>Długossii J. *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, Varsaviae, 1985, Liber X (1370–1405), p. 264.

<sup>30</sup>Lietuvos TSR archeologijos atlasas, Vilnius, 1975, t. 2, p. 151.

<sup>31</sup>Ten pat, p. 77, 179.

<sup>32</sup>Kvizikevičius L. 2002 metų archeologijos paminklų tyrimai Seredžiaus archeologijos paminklų komplekse, Lietuvos istorijos instituto biblioteka.

## Pirmasis pilies statybos etapas



Paviršutiniškai peržvelgus Dubysos pilį mininčius šaltinius, atrodo, kad pirmą kartą ji paminėta Žemaitijos vaito laiške Ordino maršalui, kurį leidinio „Codex epistolaris Vitoldi“ rengėjas A. Prochaska datavo 1405 m. rugpjūčio 4 d.<sup>33</sup> Tačiau jau buvo įrodyta, kad šis laiškas rašytas vėliau, 1406 m.<sup>34</sup> Tada pirmoji žinia apie Dubysą yra Marienburgo išdininko knygoje. 1406 m. balandžio 10 d. čia užfiksuota dviejų markių išmoka „broliui Bartušui iš Marienburgo, jo išsiruošimui į Dubysos pilies statybą“<sup>35</sup>. „Brolių Bartušų“ šių dienų kalba būtų galima pavadinti darbų vykdytoju. Matyt, jis greitai pradėjo eiti savo pareigas, nes liepos pabaigoje minėtoje sąskaitų knygoje jau užfiksuota 5 markių 8 skotų išmoka „dviem dailidėms (zimmermannen), kurie su ponu Bartušu 8 savaites Dubysos statyboje buvo“<sup>36</sup>. Ilgiau dirbo du stogdengiai, kurie Dubysos pilies pastatus dengė malksnomis (mit splissen). Tik rugsėjo mėnesį jie atsiėmė 14 ir 1/4 markės už 23 savaičių darbą<sup>37</sup>. Vis dėlto pagrindiniai gynybinių įrengimų statybos darbai turėjo būti baigti iki birželio pradžios. Mat 1406 m. birželio 13 d. pilis minima kaip Žemaitijos vaito laiško parašymo vieta<sup>38</sup>. Labai greitai, birželio 21, 29 ir 30 d., vaitas iš Dubysos išsiuntė dar tris laiškus<sup>39</sup>. Tai reiškia, kad Dubysa tapo vaito rezidencija. Savaiame suprantama, kad į nesaugią, nepakankamai įtvirtintą pilį toks aukštas pareigūnas nebūtų kraustęsis.

Sprendžiant iš kuklių išmokų, statybose dirbusių žmonių skaičiaus, pirmoji Dubysos pilaitė turėjo būti gana nedidelė. Amžininkai šios statybos ypač reikšminga taip pat nelaikė. Apie ją, skirtingai nei apie 1407 m. vykdytus dar-

*Pilivietė-  
Seredžiaus Palocėlis.  
1965 m.  
R. Batūros nuotr.*

<sup>33</sup>CEV, nr. 325, s. 118.

<sup>34</sup>Almonaitis V. *Žemaitijos politinė padėtis*, p. 149–150; Almonaitis V. *Vokiečių ordino išgalėjimas Žemaitijoje 1404–1406 m.*, *Lietuvos istorijos metraštis*, 1997, Vilnius, 1998, p. 47–49.

<sup>35</sup>MT, p. 388 („Item 2 m. Barthusch dem bruder von Marienburg gegeben zu syner usrichtung uf die buwunge ken der Thobycz, am ostiobunde“.).

<sup>36</sup>Ten pat, p. 400.

<sup>37</sup>Ten pat, p. 403.

<sup>38</sup>CEV, nr. 341, p. 127 („Gegeben uf der Thobys“).

<sup>39</sup>CEV, nr. 342–344, p. 129.

bus, neužsimenama nei J. Posilgiečio kronikoje, nei Vytauto su Ordino pareigūnais korespondencijoje. Tikėtina, kad pirmoji pilaitė buvo pastatyta ant mažesnės, vakarinės Palocėlio kalvos, tačiau negalima atmesti tikimybės, kad ji stovėjo ir kiek atokiau nuo santakos, nenustatytoje vietoje.

### Antrasis pilies statybos etapas

Antrajam pilies statybos etapui vokiečiai ruošėsi jau iš anksto. Šaltinių rinkinyje „Codex epistolaris Vitoldi“ publikuojamas, matyt, 1406 m. rugsėjo 29 d. rašytas Ragainės komtūro laiškas, kurį būtų galima pavadinti ekspedicijos ataskaita<sup>40</sup>. Komtūras didžiajam magistrui pranešė, kad jis ir dar du pareigūnai (Petras bei Flinstas), ieškodami vietų naujų pilių statybai, apžiūrėjo „vietovę, kur Dubysa ir Nemunas suteka“<sup>41</sup>. Čia Petras išreiškė nuomonę, kad „Dubysa geriausiai tiktų būti pilies vieta“<sup>42</sup>. Kartu buvo pastebėta, kad vietovėje yra kur statyti vandens malūnus. Viena tokia vieta nužiūrėta prie Pilsupės upelės, „kur reikėtų užtvankos pusės virvės [ilgumo] ir 6 uolekčių aukštumo bei nedidelį griovį – 28 virvių ilgumo 3 uolekčių gilumo – iki Dubysos iškasti“. Kita vieta pastebėta prie Lazduonos, be to, ir pačią „Dubysą galima atvesti po kalva iki piliavietės nukreipiant mali“<sup>43</sup>. Patiko ši vieta ir Flinstui. Jis pastebėjo, kad už pusės mylios prie Dubysos yra tiek ažuolų, kad iš jų „galima pastatyti pilį“. Ekspedicija taip pat apžiūrėjo Ežerūnos ir Jūros santaką, Šešuvies žiotis, Tilžės apylinkes, bet čia Petras tokių toli siekiančių išvadų nepadarė.

Prie aptarto komtūro laiško yra priedas, 1406 m. (XIII<sup>c</sup> und VI<sup>ten</sup> iore) datuotas kito žvalgomosios išvykos dalyvio Flinsto raštas<sup>44</sup>. Čia jis pakartotinai informavo, kad už pusės mylios apie Dubysos dvarą (*hoff*)<sup>45</sup> ir palei Dubysos upę aukštyne auga daug senų ir jaunų ažuolų, kuriuos galima panaudoti pilies ar malūno statybai, taip pat pjautinei medienai (*snideronen*) gaminti. Papildomai Flinstas pranešė, kad prie Nemuno matė daug spygliuočių, kuriuos iki Dubysos galima būtų atsiplukdyti upe. Medienos, jo nuomone, yra tiek daug, kad 20 metų nereikėtų gabentis iš toliau.

Išnagrinėjus abu raštus, atrodo šiek tiek keista, kad komtūro rašte net neužsimenama apie jau pastatytą Dubysos pilaitę. Be to, šio laiško gale nurodyta tik diena, o metus leidėjai nurodė pagal Flinsto raštą. Kyla įtarimas, kad dokumentas datuotas klaidingai, jog žvalgyba vyko dar prieš pirmąjį pilies statybos etapą, 1405 m., o Flinsto raštas surašytas ir pridėtas vėliau. Tačiau Flinstas bent iš dalies pakartoja komtūro informaciją, kalba apie tą patį pusę mylios besitęsiantį ažuolyną prie Dubysos, mini Ragainės komtūrą, su kuriuo vyko prie Ežerūnos ir Jūros santakos. Taigi bent dalyje teksto jis greičiausiai rašo apie tą pačią ekspediciją. Tuo tarpu jo raštas aiškiai datuotas 1406 m., be to, čia minima ir Dubysos pilis, arba – kaip sako autorius – dvaras. Galutinai visas abejones galima būtų išsklaidyti tik apžiūrėjus laiškų originalus.

<sup>40</sup>CEV, nr. 351, p. 134–136.

<sup>41</sup>Ten pat („in dem orte, als die Thobese und die My-mel czu hufe komen“).

<sup>42</sup>Ten pat („Peter gewegen, das di Thobese wol czu brengen ist um di borgstat“).

<sup>43</sup>Vietovardis *Pilsupė* berods nebevertojamas. Upe-lis *Lazduona* – kairysis Dubysos intakas – įteka į šią upę apytikriai 2 km aukščiau žiočių.

<sup>44</sup>CEV, nr. 351, p. 135–136. Flinstas buvo statybų specialistas. Greičiausiai tas pats asmuo minimas Marienburgo išdininko knygoje 1406 m. gruodžio mėnesio įrašė, kur fiksuojama išmoka Niclus Flynst ir jo padėjėjams dailidėms, dirbusiems Žemaitijoje.

<sup>45</sup>Matyt, čia turima omenyje 1406 m. pastatyta pirmoji Dubysos pilaitė.

Pasiruošimas statybai buvo tęsiamas 1407 m. pradžioje. Vasario 3 d. didysis magistras Konradas von Jungingenas kreipėsi laišku į Vytautą, kuriame pranešė, kad Žemaitijos vaitui ir Brandenburgo komtūriui<sup>46</sup> pavesta apžiūrėti pilies statybos vietą prie Dubysos, nes „mes norėtume čia pilaitę vaitui pastatyti, kadangi jam ilgą laiką netinka taip gyventi“<sup>47</sup>. Šio pasakymo pabaigą galima būtų versti ir kitaip, be to, čia aiškiai nepasakyta, kieno dydis netenkina vaito, tačiau galima numanyti, kad turima omenyje 1406 m. pastatyta pilaitė. Iš anksto, numatant didelį statybos mastą, Vytautas buvo paprašytas atsiųsti į statybą dailidžių. Atsakomasis didžiojo kunigaikščio laiškas greičiausiai neišlikęs, tačiau aišku, kad atsakymas buvo teigiamas, nes kovo 29-osios laiške didysis magistras jau dėkojo už pažadėtą pagalbą ir tikslino detales<sup>48</sup>.

Netrukus, balandžio mėnesį, statybos darbai prasidėjo. Be minėto Brandenburgo komtūro, ja rūpinosi ir Balgos komtūras<sup>49</sup>. Prieš gegužės 15-ąją, buvusias Velykas, keturi lentpjoviai (*breitsnyder*), atlikę savo darbą, jau išvyko iš pilies. Tačiau 10 pjovikų su 5 pjūklais dirbo toliau<sup>50</sup>. Marienburgo išdininko knygoje taip pat užfiksuotos išmokos račiui (*schirmecher*), šešioms dailidėms ir kitiems nenurodytų specialybių meistrams. Dailidėms vadovavo Johanas Tingenagilis ir jau minėtas Niklus Flinstas. Už 8 savaitių ir 4 dienų darbą visiems šešioms buvo sumokėta 15 1/2 markės<sup>51</sup>. Vis dėlto akivaizdu, jog šie duomenys neparodo viso statybų masto, jis buvo daug didesnis<sup>52</sup>.

Į Dubysos statybą taip pat buvo siunčiamos įvairios statybinės medžiagos – įvairių rūšių vinys (*lattennayl*, *schindelnayl*, *sollernayl*), lankstai (*bant*), sąsagos pakeičiamajam tiltui (*ringen zur zogbrocken*), įvorės vartams (*zappen zum thore*), virvės (*lyn*), spynos (*slos*), rankenos (*storze*) ir t. t. Matyt, minėtieji lentų pjovikai dirbti nespėjo, nes į Dubysą buvo pasiųsta ir 12 kapų lentų (*delen*). Kartu su statybinėmis medžiagomis vežta ir 12 uolekčių audeklo Flinstui. Matyt, iš jo buvo siuvami darbiniai rūbai.

Įdomu, kad yra išlikę tikslūs duomenys, kiek šios medžiagos kainavo. Pavyzdžiui, už 1442 ir 1/2 kapų vinių malksoms prikalti (*schindelnayl*), be nugabavimo išlaidų, sumokėta 40 markių, 14 skotų ir 10 denarų. 20 spynų kainavo 2 markes ir 20 skotų. Ypač brangiai atsiėjo lentos: joms nupirkti teko skirti 18 markių, už sunešimą į laivą – daugiau nei 14 skotų, o nuplukdymo išlaidoms (*schifflon*) – net 36 markes.

Bendrają statybos kainą suskaičiuoti sunku, nes į vieną sąskaitą dažnai surašytos ir išlaidos meistrams, ir medžiagoms, ir rūbams, ir maistui ir kt. Be to, tik kai kurias atvejais sąskaitose konkrečiai nurodoma, kad lėšos skirtos Dubysos pilies reikalams. Dažniau rašoma, kad prekės siunčiamos „Žemaitijos vaitui“, kad meistrai dirbo „Žemaitijoje“ ar pan. Vis dėlto pagal Ordino išdininko užrašus 1407 m. gegužės–liepos mėne-

<sup>46</sup>Tuo metu Brandenburgo komtūro pareigas ėjo buvęs Vytauto bendražygis, po Žalgirio mūšio už Birutės įžaidimą nukirsdintas Marquardas von Salzbachas: Ivinskis Z. *Rinktiniai raštai*, Roma, 1989, t. 3, p. 46.

<sup>47</sup>CEV, nr. 360, p. 142 („do wir dem foithe ein huschin buwen mochten, wend is im die lenge nicht tochte alzo czu legen“).

<sup>48</sup>CEV, nr. 362, p. 143. Apie Vytauto paramą stant Ordino pilis Žemaitijoje rašo ir J. Długosz: Długossii J. *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, Varsaviae, 1985, Liber X (1370–1405), p. 264.

<sup>49</sup>CEV, nr. 367, p. 148; Voigt J. *Geschichte Preussens*, Königsberg, 1834, t. 6, p. 356.

<sup>50</sup>MT, p. 443.

<sup>51</sup>Ten pat, p. 421, 443. Palyginimui – už tuo pat metu pirktus žirgus buvo mokama nuo 4 iki 6 markių: MT, p. 421.

<sup>52</sup>Z. Ivinskis teigia, kad iš Elbingo ir Christburgo į statybą atvyko 24 dailidės ir net 800 darbininkų: Ivinskis Z. *Lietuvos istorija. Iki Vytauto Didžiojo mirties*, Vilnius, 1991, p. 332; Ivinskis Z. *Rinktiniai raštai*, Roma, 1989, t. 3, p. 57, 326. Tačiau Z. Ivinskis nepateikia konkrečių nuorodų, o rengiant šį straipsnį, atitinkamų duomenų šaltiniuose nerasta.

siais būtent Dubysos statyboje dirbusiems meistrams, čia siūstoms medžiagoms ir joms nugabenti buvo išmokėta maždaug 250 markių<sup>53</sup>.

1407 m. birželio 10 d. iš Dubysos išvyko dailidės, o liepos 2 d. – lentpjoviai. 1408 m. į pilį vėl buvo pasiūstas didelis kiekis malksų, o 1409-ųjų pavasarį tvirtovę teko remontuoti<sup>54</sup>. Vis dėlto aišku, kad 1407 m. viduvasaryje pagrindiniai darbai buvo užbaigti. Gal jie būtų eję ir spėčiau, bet juk Ordino pareigūnai nuolat turėjo rūpintis ir statyba, ir nepaklusnumą vis rodančių žemaičių suvaldymu<sup>55</sup>. Dubysos pilies pabaigtuvės amžininkų buvo suvoktos kaip reikšmingas įvykis. Kronikininkas J. Posilgietis ta proga rašė: „*Taip pat šią vasarą buvo pastatyta pilis prie Dubysos*“<sup>56</sup>. Paminėdamas 1408 m. pastatytas pilis, jis dar kartą pabrėžė, kad prieš metus buvo pastatyta Dubysa<sup>57</sup>.

Žinios apie statyboje dirbusių meistrų specialybes, apie čia siūstas medžiagas leidžia teigti, kad greičiausiai visa pilis buvo medinė. Tiesa, statybai naudota daug ir metalinių detalių. Pastatų stogus dengė malksnomis. Įvažiuoti į pilies kiemą buvo galima per pakeliamąjį tiltą. Tikėtina, kad 1407 m. pastatytoji didesnė pilies dalis stovėjo erdvesnėje, rytinėje Palocėlio piliavietės dalyje.

## Dubysa – Ordino administracijos Žemaičiuose centras

1405 m. pradėjus vokiečiams kurtis Žemaičiuose, pirmuoju jų administracijos centru tapo Vytauto jiems pastatyta Kionigsburgo pilis prie Josvainių. Tačiau ši pilaitė buvo menkai įtvirtinta, be to, stovėjo nepatogioje vietoje, kryžiuočiai negalėdavo jos pasiekti jiems įprastu būdu – laivais. Todėl pilėnai nuolat kentė maisto ir pašaro stygių, buvo priversti prašinėti Vytauto pagalbos<sup>58</sup>. Žodžiu, vokiečių istoriko W. Nöbelio žodžiais tariant, „*Ordinas greit pažino pernelyg provizorišką šios „tvirtovės“ charakterį*“<sup>59</sup>, todėl 1406 m. pavasarį ar vasaros pradžioje administracijos galva vaitas Mykolas Kūchmeisteris persikraustė į naujai pastatytą Dubysos pilį. Apie tai byloja jo laišakai, kurių pabaigoje nurodyta, kad jie surašyti Dubysoje (*Gegeben uf der Thobys*)<sup>60</sup>. Rinkinyje „*Codex epistolaris Vitoldi*“ paskelbta aštuoniolika laiškų arba jų aprašų su tokiu priedašu. Jie išsiųsti nuo 1406 m. birželio 13 d. iki 1409 m. rugpjūčio 7 d. Vieną laišką parašė Brandenburgo komtūras, visus kitus – Žemaičių vaitas<sup>61</sup>.

M. Kūchmeisteris Žemaitijos vaitu tapo todėl, kad pasižymėjo veiklumu, be to, „*lietuvių ir žemaičių kalbą suprato*“<sup>62</sup>. W. Nöbelio nuomone, į šias pareigas jis buvo numatytas dar 1404 m. pabaigoje, o 1405 m. vasarą jau dalyvavo žygyje į Žemaitiją<sup>63</sup>. 1405 m. rugsėjo mėnesį jam buvo pagamintas antspaudas<sup>64</sup>. M. Kūchmeisteris turėjo du padėjėjus

<sup>53</sup>MT, p. 443–444.

<sup>54</sup>MT, p. 497; SRP, 3, Pos., p. 300.

<sup>55</sup>CEV, nr. 363, p. 144.

<sup>56</sup>SRP, 3, Pos., p. 286 („*Item wart in desim somir gebuwet eyn hus uf der Thobesz*“).

<sup>57</sup>Ten pat, p. 291.

<sup>58</sup>Plačiau apie ją: Almonaitis V. *Žemaitijos politinė padėtis*, p. 149, 152–157.

<sup>59</sup>Nöbel W., p. 23. Datuodamas Ordino administracijos centro persikraustymą į Dubysą 1407 m., W. Nöbelis klysta.

<sup>60</sup>CEV, nr. 341, p. 127, nr. 344, p. 129 ir kt.

<sup>61</sup>CEV, nr. 325, p. 118; nr. 341, p. 126–127; nr. 342, p. 129; nr. 343, p. 129; nr. 344, p. 129–130; nr. 363, p. 143–144; nr. 367, p. 147–148; nr. 379, p. 159–160; nr. 381, p. 160–161; nr. 388, p. 165; nr. 394, p. 170–171; nr. 397, p. 174–175; nr. 400, p. 177–178; nr. 403, p. 179; nr. 406, p. 181; nr. 411, p. 183–184; nr. 416, p. 188; nr. 421, p. 190–191.

<sup>62</sup>Długossii J. *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae, Varsaviae*, 1985, Liber X (1370–1405), p. 264.

<sup>63</sup>Nöbel W., p. 10, 18.

<sup>64</sup>MT, p. 360.



(*kompan*) – Tomą Poseckę ir Sebachą<sup>65</sup>. Vaitą taip pat supo kiti žemesnio rango pareigūnai bei įvairūs vaito ar „*dvaro*“ tarnai (*voythes dyener, hovedyner*)<sup>66</sup>. Atskiruose Žemaitijos kraštuose Ordino valdžiai atstovavo kamarninkai (*kamerer*)<sup>67</sup>. Tikėtina, kad artimiausių sričių kamarninkai taip pat laikėsi Dubysos pilyje.

Tie patys žmonės, matyt, nespėjo rūpintis ir krašto administravimu, ir karo reikalais, todėl Dubysos pilyje buvo įsteigta ir komtūro pareigybė<sup>68</sup>. Ją užėmė Jonas Bychovas<sup>69</sup>.

Atskirai pažymėtina, kad nors Ordinas neskubėjo rūpintis žemaičių krikštu, pilyje beveik nuolat gyveno kunigas. Apytikriai nuo 1407 m. rudens sielovada čia rūpinosi kunigas (*pristerherr*) Johanas. 1408 m. rudenį, gavęs 2 markių atlyginimą, jis išvyko<sup>70</sup>. Matyt, jį pakeitė kapelionas (*caplan*) Mertinas, tačiau 1409 m. gegužės mėnesį vaitas jau prašė Ordino maršalo, kad būtų atsiųstas naujas žmogus<sup>71</sup>. Į prašymą buvo atsižvelgta, ir 1409 m. liepos mėnesį, gavęs 1 markę avanso, į Dubysą išvyko kunigas Niklus<sup>72</sup>.

Į Dubysą buvo siunčiami įvairūs bažnytiniai ir altoriaus reikmenys, todėl beveik neabejotina, kad čia buvo ir koplyčia. 1408 m. pradžioje nupirkta mišių knyga, kainavusi net 15 markių<sup>73</sup>. Tų pat metų spalio mėnesį į Dubysos ir Friedeburgo piliis vėl pasiūsta įvairiausių bažnytinių reikmenų – liturginė taurė, knygu, paveikslu, indų, bažnytinių rūbų, 2 skrynios jiems, vyno ir kt.<sup>74</sup>

### Pilies aprūpinimas.

#### Labguva – vienas iš kelių punktų

Išlikusios sąskaitos rodo, kad nuo pilies statybos pradžios iki pat jos žlugimo į ją buvo siunčiama daugybė įvairių gėrybių. Vienas svarbiausių tiekimo į Dubysą punktų buvo Labguva (*Labyaw*). Iki čia prekės buvo gabenamos vežimais, o toliau plukdomos laivais<sup>75</sup>. Per Labguvą į Dubysą vyko ir žmonės<sup>76</sup>. Kai kurios siuntos buvo sukomplektuotos ir išsiųstos iš Karaliaučiaus, Tepliuvos ir kitų vietovių<sup>77</sup>.

Pradiniame pilies gyvavimo etape svarbiausia buvo aprūpinti jos įgulą ginklais ir šaudmenimis. 1406 m. vasarą čia pasiūsta 200 kapų (iš viso 12000) strėlių. Joms sukrauti prireikė dviejų vežimų<sup>78</sup>. 1407 m.

pats didysis magistras sumokėjo 15 markių už amuniciją (*geschos*) Dubysai<sup>79</sup>. Greičiausiai čia turėti omenyje patrankų sviediniai, nes pilyje buvo artileristų (*bochsenschotzen*)<sup>80</sup>, taigi ir paraku šaunamųjų ginklų.

Iš įrašų Marienburgo iždininko knygoje aiškėja, kad buvo nuolat rūpinamasi, jog pilies gyventojai būtų tinkamai apsirengę ir apsiavę. 1408 m. pavasarį į Dubysą buvo išsiųsti 46 drobiniai rūbai (*laken gewandes*), kainavę 5 markes<sup>81</sup>. Gegužės pradžioje aprūpinti 12 vaito tarnų. Jiems skirta 40 markių vasaros rūbams (*somergewant*), 10 1/2 markės žiemos rūbams (*wintergewant*), daugiau nei

<sup>65</sup>CEV, nr. 404, p. 180; MT, p. 488; Nöbel W., p. 24–25.

<sup>66</sup>MT, p. 400, 420–421, 470, 479, 513.

<sup>67</sup>CEV, nr. 127, p. 127.

<sup>68</sup>MT, p. 479, 513.

<sup>69</sup>Nöbel W., p. 24.

<sup>70</sup>MT, p. 507.

<sup>71</sup>CEV, nr. 397, p. 175.

<sup>72</sup>MT, p. 548–549.

<sup>73</sup>MT, p. 470.

<sup>74</sup>MT, p. 511 („item 22 m. vor messegewete und altergerethe of dy Thobese und ken Fredeberg also vor 1 kelllich bucher ablatenyssen bylde eyn sylberrinne bochse zum sacramento ampollen wynflasche lucher 2 laden zum messegewete und dor zu ander notdorf“).

<sup>75</sup>MT, p. 400, 443.

<sup>76</sup>MT, p. 582.

<sup>77</sup>MT, p. 398, 444.

<sup>78</sup>MT, p. 400.

<sup>79</sup>MT, p. 440.

<sup>80</sup>MT, p. 553, 582.

<sup>81</sup>MT, p. 469.

7 markės drobei (*lynwot*) ir po 1 markę „batpinigių“ (*schugelt*). Tuo pat metu bei vėlyvą rudenį skirta pinigų ir knechtams bei komtūro „mokiniams“ (*huskomphurs junge*). Ir jiems lėšos padalintos į keturias dalis – vasaros ir žiemos rūbams, drobei ir avalynei<sup>82</sup>.

Dažniausiai į Dubysą buvo siunčiamas maistas. Matyt, nemažą pilėnų raciono dalį sudarė mėsa, nes vos pilį pastačius, už 41 1/4 markės buvo nupirkta ir čia pasiūsta 45 kiaulės (*swyn*) bei dvi kapos naminių paukščių (*flicker*)<sup>83</sup>. Vėliau sąskaitose dažniau minimi galvijai (*ochsen*). 1408 m. Žemaitijos vaitui (neaišku, ar vien tik Dubysos piliai) nupirkti net 68 jaučiai. Plukdyti laivais tokią bandą, aišku, buvo brangu, todėl samdyti varovai (*trybern*) ją tiesiog atvarydavo<sup>84</sup>. Tarp pagrindinių maisto produktų taip pat minėtinos silkės (*heringes*), dažniausiai gabentos kartu su razinomis (*rosynen*)<sup>85</sup>. 1406 m. Žemaitijos vaitui buvo pasiūstos ir 4 statinės medaus, kainavusios 10 markių<sup>86</sup>.

Ypač daug maisto pilyje reikėjo 1407 m., kai vyko antrasis statybos etapas ir teko maitinti ne tik įgulą, administracijos tarnautojus, bet ir statybininkus. Tuo metu išrašytoje sąskaitoje atsispindi visa kryžiuočių virtuvė. Be kita ko, joje minimi miltai, sūriai, mėsa, druska, svogūnai, česnakai, pipirai, šafranas ir t. t. Kartu išskirta pinigų kepėjui (*becker*) ir virėjui (*koche*)<sup>87</sup>.

Iš sąskaitų aiškėja, kad jau XV a. pradžioje vokiečiai mėgo alų. 1407 m. į Dubysą pasiūstas 1 lastas (apie 2000 litrų) alaus ir 4 lastai gerokai pigesnio ir, matyt, silpnesnio „stalo alaus“<sup>88</sup>. 1408 m. vasarą pats didysis magistras pasiuntė į Dubysą 1 lastą Elbingo alaus. Pats alus kainavo daugiau nei 5 markes, dar markę su trupučiu reikėjo pridėti už jo nuplukdymą<sup>89</sup>.

Kai kuriais produktais kryžiuočiai vis dėlto apsirūpindavo vietoje. Žuvies, matyt, pagaudavo pilies žvejas, gaudęs tinklais<sup>90</sup>. Be to, siuntose neminimi rugiai. Atvirksčiai, 1407 m. po rugiapjūtės iš Dubysos į Ragainę buvo išgabenta 40 lastų (80 tonų) rugių (*rocken*). Matyt, rugiai buvo nupirkti iš vietos gyventojų, nes sąskaitoje nurodoma, kad už juos sumokėta daugiau nei 13 markių<sup>91</sup>. Tai, beje, rodo, kad palaipsniui tarp pilies ir jos aplinkos formavosi prekybiniai santykiai.

Žirgams šerti reikėjo ne rugių, o avižų. 1406 m. iš Karaliaučiaus buvo pasiūsta 500 pūrų (*scheffel*) avižų (*habir*), kainavusių daugiau kaip 11 markių. Įdomu, kad kartu buvo suskaičiuota, jog avižų sunešimas į laivą kainuos 5 skotus, tūrio išmatavimas 2 1/2 skoto, o nuplukdymas iš Karaliaučiaus į Dubysą – dar 5 markes<sup>92</sup>.

Be paminėtų dalykų, į pilį buvo siunčiama ir kitko. Pavyzdžiui, 1409 m. čia atvežta popieriaus, kurio, matyt, reikėjo vaitui laiskams rašyti<sup>93</sup>. Vis dėlto ginklai ir šaudmenys, rūbai, pašarai, maistas ir gėrimai, taip pat jau aptartos statybinės medžiagos sudarė siuntų į Dubysą pagrindą.

Dideli siųstų prekių kiekiai rodo, kad, norėdami užtikrinti gynybines ir administracines pilies funkcijas, vokiečiai buvo priversti daugumą tam reikalingų dalykų atsigabenti iš Prūsijos. Matyt, taip buvo todėl, kad Dubysa buvo statoma, ir gyvavo, iš esmės priešiškoje jai aplinkoje.

<sup>82</sup>MT, p. 479, 513.

<sup>83</sup>MT, p. 397.

<sup>84</sup>MT, p. 444, 479, 510, 555.

<sup>85</sup>MT, p. 506, 532, 555, 557.

<sup>86</sup>MT, p. 405.

<sup>87</sup>MT, p. 444.

<sup>88</sup>MT, p. 444.

<sup>89</sup>MT, p. 500, 503.

<sup>90</sup>MT, p. 421, 444.

<sup>91</sup>MT, p. 442.

<sup>92</sup>MT, p. 397–198.

<sup>93</sup>MT, p. 582.

## Pilis ar dvaras?

Daugelyje Dubysą mininčių šaltinių ji vadinama pilimi. Tačiau kai kuriais atvejais vartojamas ir kitas žodis – *hof*<sup>94</sup>. Išvertus pažodžiui, *hof* reikštų *kiemą*, tačiau istoriografijoje jau susiklosčiusi tradicija *kiemais* vadinti to meto bajorų sodybas (šaltiniuose *dorf*). Be to, pastebėtina, kad terminu *hof* nagrinėjamo laikotarpio šaltiniuose paprastai apibūdinami ne eiliniams bajorams, o valdovui ar žymiems didikams priklausę ūkiniai kompleksai su pilimis<sup>95</sup>. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, terminą *hof* reikėtų versti žodžiu *dvaras*. Beje, šis žodis jau buvo vartojamas XIV a.<sup>96</sup> Vis tik reikėtų pastebėti, kad, tarkim, XVIII a. dvaras nebuvo panašus į XIV a. dvarą. XIV a. svarbiu dvaro elementu buvo pilis<sup>97</sup>.

Termino *hof* vartojimas Dubysos atveju reiškia, kad čia formavosi ne tik gynybinis ir administracinis, bet ir ūkinis centras. Tad neatsitiktinai dar 1406 m., apžiūrinėjant pilies statybos vietą, ne mažiau dėmesio buvo skiriama malūno statybos galimybėms išsiaiškinti<sup>98</sup>. Matyt, 1407 m. malūnas jau malė<sup>99</sup>. Tikėtina, kad prie pilies buvo ir kitų negynybinės paskirties pastatų.

## Dubysos žlugimas

Per 1409 m. Velykas kryžiuočiai dar pasilepino specialiai švenčių proga į Dubysą atsiųstomis silkėmis bei razinomis<sup>100</sup>, tačiau su nerimu laukė, kaip klostysis įvykiai už pilies sienų, kur brendo antrasis žemaičių sukilimas. Grėsmės akivaizdoje paaškęjo ir kas ko vertas – keli knechtai ir pats kapelionas Mertinas tiesiog pabėgo iš pilies<sup>101</sup>.

Ruošiantis galimam apgulumui, pilis buvo remontuojama, čia vėl vyko meistrai, siųstos statybinės medžiagos<sup>102</sup>. Į Dubysą taip pat traukė šauliai-artileristai<sup>103</sup>, o vaitas rūpinosi, kad vietoje mirusių ir pabėgusių knechtų būtų atsiųsta naujų<sup>104</sup>.

Sukilimas prasidėjo 1409 m. gegužės antroje pusėje, kai bajoro Rumbaudo vedama kariuomenė ties Krekenava peržengė Nevėžį ir tuo davė ženklą visai Žemaitijai<sup>105</sup>. Veikdami gudrumu, sukilėliai greit užėmė dvi Ordino pilis<sup>106</sup>. Viena iš jų, matyt, buvo Kionigsburgas prie Josvainių<sup>107</sup>. Skirsnemunėje žemaičiai sudegino vaito dvarą (*hoff*), pradėta statyti mūrinį „miestą“ (*stad*), plytines<sup>108</sup>. Birželio 13 d. vaitas bei Ragainės komitūras pranešė Ordino vadovybei, kad apgultas ir Friedeburgas<sup>109</sup>. Kronikininko J. Posilgiečio žodžiais, žemaičiai „būtų taip pat mielai aplankę Dubysos pilį“, bet „tuo metu ten buvo daug žmonių iš krašto, kurie pilį remontavo, todėl jie negalėjo įgyvendinti savo noro“<sup>110</sup>. Taigi sukilimo pradžioje pilis nebuvo užimta. Šaltiniai šiuo

<sup>94</sup>CEV, nr. 351, p. 135; nr. 363, p. 144; nr. 394, p. 171.

<sup>95</sup>Pvz., SRP, 2, nr. 79, 81, 82, p. 698–701; nr. 92, p. 705.

<sup>96</sup>SRP, 2, nr. 82, p. 701.

<sup>97</sup>Plačiau apie tai: Almonaitis V. *Žemaitijos politinė padėtis*, p. 67–68.

<sup>98</sup>CEV, nr. 351, p. 134–135.

<sup>99</sup>MT, p. 447 („Item 1 m. 4 scot 6 den. Flinst [...] als her die mole of das nuw hus zur Thobys machte“).

<sup>100</sup>MT, p. 532.

<sup>101</sup>CEV, nr. 397, p. 174–175.

<sup>102</sup>SRP, 3, Pos., p. 300; MT, p. 548, 582.

<sup>103</sup>MT, p. 553, 582.

<sup>104</sup>CEV, nr. 397, p. 174–175.

<sup>105</sup>CEV, nr. 398, p. 175. Plačiau apie sukilimo eigą rašoma: Almonaitis V. *Žemaitijos politinė padėtis*, p. 165–173; Dundulis B. *Žemaičių sukilimai prieš teutoniškuosius pavergėjus 1401 ir 1409 m., Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko v. universiteto IFF Mokslo darbai*, 1955, t. 6, p. 140–144.

<sup>106</sup>CEV, nr. 6, p. 1035.

<sup>107</sup>Plačiau apie tai: Almonaitis V. *Žemaitijos politinė padėtis*, p. 168–169.

<sup>108</sup>SRP, 3, p. 300; CEV, nr. 400, p. 177–178.

<sup>109</sup>CEV, nr. 411–412, p. 184–185.

<sup>110</sup>SRP, 3, p. 300 („Und werin ouch dem huse uf der Thobese gerne bygewest; nu worin do vil lute us dem lande, die do bessertin an dem huse, das sy nicht mochtin geschaffin erin willen“).

atveju tyli, tad greičiausiai ji nė nebuvo apgulta, tačiau aišku, kad sukilėliai labai suvaržė susisiekimą su ja.

Žaibiškai užsiplieskęs birželio mėnesį sukilimas trumpam stabtelėjo – žemaičiams trūko jėgų užimti stipriausias vokiečių pilis – Friedeburgą ir Dubysą. Buvo kreiptasi pagalbos į Vytautą, tačiau šis ruošėsi diplomatinei kovai ir norėjo parodyti, kad ne jis pirmasis pradėjo karą su Ordinu. Vis dėlto žemaičiams buvo pažadėta, kad „*kai tik žmonės nuims nuo laukų javus*“, pagalba bus atsiųsta<sup>111</sup>.

1409 m. rugpjūčio 5 d. Ordino maršalas pateikė didžiajam magistrui Ulrichui von Jungingenui planą, kaip išgelbėti Friedeburgo ir Dubysos piliis<sup>112</sup>. Tačiau kryžiuočiai nebeturėjo jokių galimybių jį realizuoti, nes didysis kunigaikštis žemaičiams duotą žodį tesėjo – ne vėliau kaip rugpjūčio 26 d., matyt, paties Vytauto vedama Lietuvos kariuomenė atžygiavo prie Friedeburgo ir prisidėjo prie apgulimo<sup>113</sup>. Pilyje „*žmonės neturėjo maisto*“, todėl jungtinė kariuomenė greitai ją užėmė<sup>114</sup>. Tapo aišku, kad atėjo Dubysos eilė.

Tačiau Vytautas negavo progos išbandyti jos sienų stiprumo, nes „*pilį prie Dubysos sudegino Žemaičių vaitas su savo žmonėmis ir pasitraukė iš ten*“<sup>115</sup>. Matyt, tai buvo padaryta paskutinėmis rugpjūčio dienomis. Kronikininkas J. Posilgietis bandė pateisinti tokį kryžiuočių poelgį tuo, kad „*jie visi pilyje buvo taip susirgę, jog jeigu jie būtų apgulti, jie nebūtų galėję gintis*“, o jeigu būtų prasidėjusi kova, jie nebūtų galėję „*ten atsilaikyti*“<sup>116</sup>.

Gal buvo ir taip, gal vokiečiai nusprendė pataupyti jėgas, gal tiesiog pabūgo, tačiau faktas, kad 1409 m. rugpjūtį trejus metus ir kelis mėnesius rašyta Dubysos pilies istorija baigėsi.

## Svarbiausios išvados

Labai didelė tikimybė, jog Vokiečių ordino Dubysos pilis stovėjo Dubysos ir Nemuno santakoje, Seredžiaus piliavietėje.

Dubysos statyba vyko dviem etapais. 1406 m. pavasarį – vasaros pradžioje pastatyta pirmoji nedidelė pilaitė.

Ruošiantis antrajam statybos etapui, pilies vietą apžiūrėjo Ordino pareigūnų žvalgybinė ekspedicija. Nemuno ir Dubysos santaka buvo įvertinta kaip ypač tinkama pilies, taip pat malūnų statybai vieta.

Antrasis Dubysos statybos etapas prasidėjo 1407 m. balandžio mėnesį. Jo metu atlikti daug didesnės apimties darbai nei 1406 m. Didelė dalis pilies statybai reikalingų medžiagų buvo atgabenta iš Prūsijos. Pilį statė iš Ordino valstybės atvykę meistras, tačiau prisidėjo ir Vytauto atsiųsti dailidės. Pilies statyba baigta 1407 m. liepos mėnesį.

Statyboje dirbusių meistrų profesijos bei panaudotos medžiagos rodo, kad Dubysos pilis iš esmės buvo medinė, tačiau jos įrengimui panaudota ir daug metalinių detalių.

Nuo 1406 m. birželio iki 1409 m. rugpjūčio Dubysa buvo vokiečių admi-

<sup>111</sup>CEV, nr. 410, p. 182–183; nr. 414, p. 187.

<sup>112</sup>CEV, nr. 420, p. 189–190.

<sup>113</sup>CEV, nr. 424, p. 191–192.

<sup>114</sup>SRP, 3, Pos., p. 303 („... und gewonnen is, wend dy lute doruffe nicht spyse hattin“.).

<sup>115</sup>SRP, 3, Pos., p. 303 („das hus uf der Thobisin vorbrante der voith von Samaiten mit synen luten und czogin von dannen“.).

<sup>116</sup>Ten pat („sy alle uff dem huse so krag worin, ab sy belegen wordin, sy hetten is nicht kunt gewerin. Ouch do der krig uffstunt, so hettin sy nicht mocht behaldin“.).

nistracijos Žemaitijoje centras, vaito M. Kūchmeisterio rezidencija. Pilyje beveik nuolat gyveno kunigas, greičiausiai buvo koplyčia.

Norėdami užtikrinti gynybines ir administracines pilies funkcijas, daugumą būtinų dalykų – ginklus ir šaudmenis, rūbus, pašarus, maistą ir gėrimus – kryžiuočiai buvo priversti atsigabenti į Dubysą laivais iš Prūsijos.

Dubysos pilis formavosi ir kaip ūkinis centras, ji turėjo malūną.

Dubysos pilis nustojo egzistavusi 1409 m. rugpjūčio gale, kai, vengdami tiesioginio susidūrimo su Lietuvos kariuomene, ją sudegino patys kryžiuočiai.

Straipsnis „Versmės“ leidykloje gautas 2002 09 23, spaudai parengtas 2003 06 14.

Straipsnis spausdintas „Lietuvos valsčių“ monografijoje „Seredžius“, Vilnius, *Versmė*, 2003, p. 102–114 (vyriausioji redaktorė sudarytoja Vida Girininkienė).

Straipsnis interneto svetainėje [www.llt.lt](http://www.llt.lt) skelbiamas nuo 2007 08 21.